رخداد

گفت‌وگو با معاون آمادگی و مقابله سازمان مدیریت بحران کشور

امکان اسکان اضطراری کافی نداریم

■ شرق: زلزله‌زدگان آذربایجانی از نحوه امدادرسانی ناراضی هستند اما مسوولان دستگاه‌های امدادی براین عقیده هستند که کارها طبق روال پیش می‌رود. دلیل این اختلاف‌نظر چیست؟ در گفت‌وگو با مرتضی اکبرپور، معاون آمادگی و مقابله سازمان مدیریت بحران کشور، به بررسی نحوه امدادرسانی در حوادث غیرمترقبه پرداخته‌ایم.

■■■

◣ به طور کلی در حوادث غیرمترقبه‌ای مانند زلزله اولین اولویت برای امدادرسانی چیست؟

اولین اولویت در مناطق حادثه‌دیده‌ای مثل اهر و ورزقان و هریس در زلزله اخیر این است که افرادی که دچار حادثه نشده‌اند اگر آموزش‌های لازم را دیده‌اند کمک کنند تا افرادی را که زیر آوار مانده‌اند نجات بدهند برای خود نیروهای امداد هم اولین اولویت نجات حادثه‌دیدگان است مثلا در ژاپن مردم عمدتا آموزش دیده‌اند و فرهنگ عمومی آنها در این رابطه بالاست به همین دلیل در زلزله اخیر به راحتی توانستند از عهده حادثه بربیایند. رسیدن به چنین سطحی به سرمایه‌گذاری احتیاج دارد.

◣ سازمان‌های رسمی امدادی برای مقابله با این حوادث چه کارهایی را انجام داده‌اند؟

۱۴ کارگروه سازماندهی کرده‌ایم که در مجموع چهار وظیفه برعهده دارند که شامل پیشگیری، آمادگی و ارزیابی تجهیزات، مقابله در محل و ارزیابی و بازسازی می‌شود. این موارد در بحران اخیر هم لحاظ می‌شود البته نحوه امدادرسانی به مراحل تمرین و آموزش نیروها هم بستگی دارد و ما در سال‌های اخیر از لحاظ زیرساختی به سطح ایده‌آلی رسیده‌ایم. در حال حاضر موضوعی که باید به آن توجه شود بازسازی و ترمیم بافت‌های قدیمی و فرسوده است که در چنین حوادثی مشکل‌ساز می‌شوند البته این موضوعی است که در شهرهای کوچک و روستاها با آن مواجه هستیم ولی در تهران و شهرهای بزرگی مانند مشهد و اصفهان مشکل اصلی شریان‌های حیاتی و سیستم‌های انتقال انرژی مانند برق و گاز است که مانند بمب خوشه‌ای عمل و بحران را دوچندان می‌کند. خوشبختانه در حادثه اخیر این مشکل را نداشتیم و فقط با خانه‌های فرسوده و خشت و گلی روبه‌رو هستیم.

◣ به طور مشخص در زلزله اخیر اولویت نیروهای امدادی چه بود؟

اولین موضوع بحث نجات بود که ما هم آن را انجام دادیم، عوامل اجرایی دولتی و تشکل‌های مردمی سازماندهی شدند و کارها در حال انجام است اما بهترین حالت این است که هر محل کد مخصوص به خود را داشته باشد و افرادی که در هر محله آسیب ندیده‌اند اقدام به امداد و نجات کنند.

◣ ایران در بحث امداد و نجات در چه وضعیتی قرار دارد؟

ما در سطح‌بندی حادثه، حوادث را به حوادث محلی، استانی و ملی دسته‌بندی می‌کنیم. زلزله آذربایجان شرقی هم در سطح محلی قرار گرفت. در این نوع حوادث ما عاجز نیستیم و به راحتی می‌توانیم ماموریت‌هایمان را انجام بدهیم و صددرصد آمادگی داریم اما در سطح حوادث استانی هنوز به سطح مطلوب نرسیده‌ایم و نیاز به کار داریم، در سطح ملی نیز هنوز محک نخورده‌ایم.

◣ اما زلزله‌زدگان از نحوه امدادرسانی گلایه دارند و معتقد هستند کمک‌رسانی مشکل دارد.

در لحظه اول قاعدتا همین‌طور است به هر حال دستپاچگی وجود دارد و تا اوضاع مرتب شود طول می‌کشد طبیعتا در این حادثه هم همین‌طور بوده اما در حال حاضر نان و آب به اندازه کافی و به وفور پیدا می‌شود.

◣ به هر حال در مناطق مختلف باید به مقدار لازم غذای خشک و آب ذخیره شود تا در مواقع بحرانی مورد استفاده قرار بگیرد حتی توصیه می‌کنند افراد در خانه خود نیز نان و غذای خشک نگهداری کنند.

ما هم انبارهایی داریم که لوازم لازم مثل بیلچه، موادغذایی فاسدنشدنی و آب را نگهداری می‌کنیم اما این انبارها کم است و باید توسعه پیدا کند مثلا در تهران ۱۲۰ سوله داریم که روی آنها نوشته شده «مدیریت بحران» در این سوله‌های چندمنظوره تجهیزات لازم از جمله غذا، دارو و... نگهداری می‌شود. در استان‌های دیگر هم ۱۰۰۰ سوله داریم.

◣ با توجه به وسعت کشور این تعداد سوله کافی است.

قطعا کافی نیست. طبق استانداردهای جهانی باید دودرصد جمعیت امکانات غذایی، پوشاک و اسکان در حوادث غیرمترقبه وجود داشته باشد که تا رسیدن به این هدف خیلی راه داریم. برای مثال در تهران که جمعیت آن ۱۰میلیون نفر است زیرساخت‌ها و امکان اسکان اضطراری هنوز کافی نیست و ما تازه در آغاز راه هستیم.

عکس: آیدین رهبر، شرق

خبرنگاران اعزامی «شرق» گزارش دادند

زلزله‌زدگان چشم به راه امداد

فاجعه هنوز به پایان نرسیده است. زمین از لرزش افتاده و تکان‌های گاه و بی‌گاه، دیگر زهر زلزله بزرگ را ندارد اما حادثه‌دیدگان آواره هستند و در انتظار کمک. هرچند مسوولان می‌گویند در تلاشند، اما زلزله‌زدگان از نبود امکانات گلایه دارند. در شرایطی که تعداد تلفات به ۳۰۰ رسیده و شمار زخمیان از ۵۰۰۰ نفر بیشتر شده، پس‌لرزه‌های زلزله ۶/۲ ریشتری آذربایجان شرقی که حدود ساعت پنج عصر شنبه رخ داد هنوز ادامه دارد. هریس، شهری است در ۸۰کیلومتری تبریز، جایی که آوار همچون دمل‌هایی چرکین در جای‌جای شهر دیده می‌شود. اینجا مردم مضطرب و پریشانند و می‌گویند امکانات ندارند، امداد کافی نیست و درمان نامناسب است. بیمارستان اصلی هریس، بعد از ۲۵ سال عملیات ساختمانی هفته پیش افتتاح شد و اکنون با خاک یکسان شده است، گویی اصلا چنین مکانی احداث نشده بود. حالا به جای بیمارستان چادر زده‌اند و آنجا شده است بیمارستان صحرایی؛ برخی خانه‌ها و ساختمان‌های دیگر هم وضع مشابهی دارند اما اوضاع در روستاهای این شهرستان وخیم‌تر است. «سرخه‌گاو»، «باج‌باج»، «چوبان‌لار»، «هیوگ»، «مشیرآباد»، «گویچ»، «تازه‌کن» و «دیبک‌لو» تقریبا صددرصد تخریب شده‌اند. حاجی‌پور - یکی از اعضای گروه امداد - می‌گوید: «همان شب اول خودم ۱۲ عضو یک خانواده را از زیر آوار بیرون کشیدم، همه‌شان مرده بودند. یکی از آنها زنی باردار بود زلزله اول حدود ۵۰ ثانیه طول کشید و خانه‌ها را سست کرد. زمین‌لرزه دوم خسارت چندانی نداشت اما سومی ویرانی به بار آورد. ما از همان ساعت پنج که زلزله اتفاق افتاد عازم شدیم، هرچه هم که دارو و آمبولانس داشتیم با خودمان آوردیم اما ارتباط قطع بود و فقط با بی‌سیم می‌توانستیم خبر بدهیم بعد هم هوا تاریک و امدادرسانی کند شد.»

اهالی این روستاها هم حضور امدادگران را تایید می‌کنند اما صرفا حضورشان را. یکی از ساکنان «سرخه‌لو» می‌گوید: «امدادگران هلال احمر و سپاه آمدند ولی نتوانستند کمکی بکنند ما خودمان با لودر آوارها را برداشتیم و مردم را بیرون کشیدیم.»ساکنان دیگر روستاهای هریس هم همین حرف را تکرار می‌کنند آنها در لحظات وحشت و دلهره، خود دست به کار شدند اما ناآشنایی با شیوه امداد و طرز آواربرداری سبب شد برخی حادثه‌دیدگان دیگر شانسی برای ادامه حیات نداشته باشند. روستای گویچ، حالا فقط نامی روی نقشه است. تمامی بناها در آن به غیر از یک خانه که تنها خانه بتونی روستا و متعلق به خانواده‌ای تبریزی است فروریخته‌اند و ۳۶ سکنه آن جان خود را از دست داده‌اند. مردی با پای شکسته کنار ویرانه‌ها ایستاده و خیره به ناپیدا می‌گوید: «مشکل ما این بود که سقف محکمی بالای سرمان نداشتیم.» او یکی از دو بازمانده خانواده‌ای ۹ نفری است: «اگر کسی به فکر سقف بالای سر ما بود حالا به این روز نیفتاده بودم.»حرف‌های او را مردی باغدار نیز تایید می‌کند: «این خانه‌ها از خشت، سنگ و الوار است و در زمستان ترک می‌خورد و طاقت ندارد چه برسد به زلزله‌ای به این شدیدی.»اهالی گویچ شنبه شب را در کنار اجساد و آوار، بدون هیچ سرپناهی گذراندند و امدادرسانی به آنها در دو روز گذشته به کندی پیش می‌رفت. یکی از اهالی می‌گوید: «مشکل اصلی ما دوری تا تبریز است. سه نفر از همسایه‌های خودم موقع انتقال به بیمارستان در پنج‌کیلومتری روستا جان خود را از دست دادند اگر راه خوب و شهر نزدیک بود اوضاع فرق می‌کرد.»کسی دیگر به حرف می‌آید: «صدای ناله‌ها را از زیر آوار می‌شنیدیم اما کاری از دست‌مان بر نمی‌آمد.»فاجعه در ورزقان بیش از هریس نمود دارد. جاده‌های منتهی به شهر قلمرو آمبولانس‌ها و لودرها شده است. صدای آژیر در گوش می‌پیچد و تخته‌سنگ‌های جدا شده از کوه و زمین شکاف برداشته منظره‌ای تکراری است. تقریبا تمامی روستاهای این شهرستان ویران شده‌اند، تلی از خاک و توده‌هایی بی‌شکل از خشت و گل. تقریبا دیگر خانه‌ای باقی نمانده است و آنهایی که زیر آوار بودند یا تا به حال به پزشکی قانونی تحویل داده شده‌اند یا اینکه در گور موقت خود خفته‌اند و خانواده‌هایشان امیدی به نجات آنها ندارند. محمود مظفر، رییس سازمان امداد و نجات جمعیت هلال‌احمر ایران می‌گوید: «آماری از زیر آوارماندگان در دست نیست.» زنده‌ماندگان نیز هنوز با مرگ دست و پنجه نرم می‌کنند، آواره و سرگردان، داغدار و اندوه‌زده. عده‌ای از آنان شامگاه شنبه مقابل فرمانداری ورزقان جمع شدند تا حرف‌شان را به گوش مسوولان برسانند. «هیچ امکاناتی نداشتیم، نه آب، نه غذا و نه چادر حتی آتش را هم خودمان روشن کردیم.»این را یکی از روستاییان می‌گوید.

روستاها همه شبیه به هم شده‌اند. در ورودی‌شان ماموران مستقر هستند، برای حفظ امنیت و داخل روستا. همه جا خاک و آوار است و صدای جیغ و داد و فریاد و گاوها ماع می‌کشند، نشانه‌ای از اینکه زمین هنوز زیرپا می‌لغزد و پس‌لرزه‌ها همچنان ادامه دارد. زنی از اهالی روستای «جیغه» کنار ویرانه‌ای ایستاده است، با چهره‌ای مبهوت و ماتم زده، می‌گوید: «از دیشب که زلزله شد تا خود صبح از زیر خاک‌های این خانه صدای ناله می‌آمد صدای یک زن بود، کمک می‌خواست. حالا دیگر صدایی نمی‌آید فکر کنم مرده است. ۲۷ سال بیشتر نداشت.»

«شیخم‌لو» و «شیخ‌علی میرزا» نیز مانند «جیغه» ویران شده‌اند و مردم‌اش از کمبود امکانات گلایه دارند. حادثه زمانی رخ داد که مردان در باغ و زمین‌های کشاورزی بودند به همین خاطر بیشتر جان‌باختگان زن و کودک هستند. زمین اگر نیمه شب می‌لرزید اکنون آمار تلفات چندین و چند برابر شده بود. حالا هم رقم‌ها مرتب جا به جا می‌شوند و بالا و بالاتر می‌روند؛ ۳۰۰ کشته و پنج‌هزار زخمی، البته فعلا. «مرتضی اکبرپور» معاون آمادگی و مقابله سازمان مدیریت بحران کشور خبر داده است که ۵۳۷ آبادی و روستا در این زلزله خسارت دیده‌اند. قد کشیدن فاجعه با توجه به این تعداد و پراکندگی دور از انتظار نیست. «ددقان» یکی از روستاهایی است که فاجعه را بیش از دیگر مناطق دیده و احساس کرده است. صددرصد روستا ویران شده و به گفته اهالی ۱۵ نفر جان خود را از دست داده‌اند و سه نفر نیز ناپدید هستند البته آمار رسمی فوت فقط ۹ نفر را تایید می‌کند. این روستای ۱۰۰ نفری در جنوب غرب ورزقان جای گرفته و در نزدیکی آن با همین مشخصات جغرافیایی روستای «چای‌کندی» وجود دارد که مردم‌اش همگی از زلزله جان به در برده‌اند. می‌گویند خانه‌های ما مقاومت بیشتری دارد برای همین هم تلفات نداشتیم، فقط ۲۵ تا ۳۰ مصدوم و البته اضافه می‌کنند: «ما هم عزاداریم.»آنها با روستاییان گویچ قوم و خویش‌اند و اکنون رخت سیاه آنها را برتن کرده‌اند. دیروز بعدازظهر وقتی زمین غرید آنها سراسیمه و هراسان به سمت گویچ راه افتادند تا دست اقوام خود را بگیرند و اگر توانستند کمکی برسانند.

بسیاری از مردم روستاهای ورزقان ویرانه‌ها را رها کرده و دور فرمانداری شهر جمع شده‌اند، به امید کمکی برای تن زخم‌دارشان و مرهمی بر جان خسته و روح داغدارشان. در فرمانداری ستاد بحران تشکیل شده است، فرشی ۱۲ متری و لاکی رنگ، زیردرختی صنوبر، مرکز این ستاد است. مسوولان می‌آیند، می‌نشینند، بحث می‌کنند، نظر می‌دهند و... مردم دور این فرش ماتم زده و افسرده چشم به دست‌ها و دهان‌ها دارند. «رشت‌وند» معاون فرماندار ورزقان می‌گوید: «امکانات کم است خیلی کم به استانداری اطلاع داده‌ایم پتو، چادر و غذا می‌خواهیم.»

«از ظهر یکشنبه گذشته، امکانات چرا تا به حال نرسیده است؟» رشت‌وند سوال را این‌طور جواب می‌دهد: «اول کار نمی‌توانستیم خسارت را برآورد کنیم بعد از اینکه این کار انجام شد درخواست کمک کردیم به هر حال زودتر نمی‌شد اول باید آواربرداری را شروع می‌کردیم.»فرماندار تبریز نیز که از «فرش‌نشینان» است می‌گوید: «اول باید زنده‌ها را پیدا و بعد امدادرسانی به بقیه را شروع می‌کردیم برای همین هم کار طول کشید.» احمد علیرضا، استاندار آذربایجان شرقی نیز اولویت‌های امدادرسانی را چنین تشریح کرده است: اولین اولویت ما این بود که گرفتارشدگان را از زیر آوار نجات دهیم که آخرین نفر آنها صبح دیروز از زیر آوار نجات یافت. مرحله بعدی عملیات ما به سمت تغذیه و اسکان موقت و آواربرداری پیش می‌رود و امروز با حضور نمایندگان دولت برای تامین امکانات لازم و کمک‌های تجهیزاتی تصمیم‌گیری می‌شود و امیدواریم در زمان باقیمانده تا فصل سرد سال بتوان نسبت به اسکان پایدار زلزله‌زدگان اقدامات لازم را انجام داد.

یوسفی- نماینده ورزقان -هم در فرش لاکی‌رنگ جایی برای خودش دارد. او گلایه دارد: «ما تنها مانده‌ایم. یک ذره امکانات داده‌اند برای اینهمه آدم که کس‌وکارشان را از دست داده‌اند و خانه و زندگی‌شان را. آنها گرسنه هستند و غذا می‌خواهند. وزیرکشور و بهداشت به محل آمده‌اند اما گشت هوایی می‌زنند، هنوز کسی سراغ ما نیامده تا ببیند چه مشکلاتی داریم. اگر وضع همین‌طور پیش برود آسیب بیشتر می‌شود.»

بعضی‌ها که کمتر خسارت دیده‌اند یا از مناطق امن خودشان را رسانده‌اند سعی می‌کنند حادثه‌دیدگان را دلداری بدهند آنها همین‌که خطها راه می‌دهد با بستگان‌شان تماس می‌گیرند. متن مکالمه غالبا این است: «نان بیاورید، غذا.»اما در تهران در فاصله ۷۱۴کیلومتری فرش لاکی‌رنگ، خبرها امیدوارکننده است و زندگی می‌رود که شیرین بشود. «محمود مظفر» رییس سازمان امداد و نجات جمعیت هلال احمر در گفت‌وگو با «فارس» از بازگشت آرامش نسبی به مناطق زلزله‌زده خبر داده است: «با توجه به شدت حادثه ۹۲ تیم امدادی شامل ۸۶۳ امدادگر در منطقه حضور دارند. ۷۱ دستگاه آمبولانس و ۴۰ دستگاه خودروی عملیاتی وظیفه پوشش امدادگران را بر عهده دارند. شب اول در میان زلزله‌زدگان اهر، ۴۳۲۹ تخته چادر و ۹۱۴۷ تخته پتو، ۱۷هزار و ۵۲۸ قوطی کنسرو و تن‌ماهی و همچنین ۱۵۹۴ چراغ والور توزیع شد.»برخی نیز گفته‌اند امدادرسانی به پایان رسیده است.

سرهنگ محسن مهرایی، رییس پلیس ترافیک شهری نیز می‌گوید: «پس از وقوع زلزله در آذربایجان شرقی پلیس راهور به آماده‌باش کامل درآمد و هم‌اکنون پوشش ویژه ترافیکی برای محورهای منتهی به بیمارستان‌های مناطق زلزله‌زده در نظر گرفته شده است.»

مسوولان می‌گویند هرآنچه در توان دارند گذاشته‌اند و می‌گذارند اما زلزله‌زدگان می‌گویند کافی نیست. دکتر حسن امامی- معاون وزیر بهداشت - که رهسپار تبریز شده است تا اوضاع را از نزدیک زیرنظر داشته باشد می‌گوید: «از شامگاه شنبه ۷۷ دستگاه آمبولانس و ۲۰ تیم امدادی از وزارت بهداشت ارسال شد و با توجه به نبود مراکز بیمارستانی در مناطق اصلی زلزله سعی کردیم با همکاری دانشگاه امام رضا (ع) تبریز در این مناطق بیمارستان صحرایی راه بیندازیم و در دو منطقه اهر و ورزقان این کار را انجام دادیم.» او همچنین از تخریب بیمارستان‌های اهر و هریس خبر داده و اضافه کرده است: «به علت قطع آب آشامیدنی احتمال بروز بیماری وجود دارد.»

امید بسیاری از حادثه‌دیدگان اکنون به تبریز است، به دلیل تمرکز امکانات اما خود تبریزیان نمی‌دانند به چه امید ببندند. آنها خسارت ندیده‌اند و تلفات نداده‌اند اما سایه وحشت هنوز از سرشان برچیده نشده است. دیروز بانک‌ها باز بود و اداره‌ها فعال اما از دیگر ساکنان شهر کمتر کسی پیدا می‌شد که پایبند خانه باشد، بیشتر مردم به پارک‌ها رفته یا در میدان‌های بزرگ جمع شده بودند، در چادر یا زیر سایه درختان. علی امیری مهندس نفت و از ساکنان تبریز، می‌گوید: «پس‌لرزه‌ها آنقدر زیاد بود که امان‌مان را برید و با خانواده به پارک آمدیم. شنبه بعد از زلزله می‌خواستیم از تبریز برویم اما ترافیک در راه‌های خروجی شهر سنگین بود و نتوانستیم. برای همین هم به پارک آمدیم. شنبه شب خیلی از مردم، خودجوش تعداد زیادی پتو و چادر برای زلزله‌زدگان فرستادند.»

محمدی، زنی خانه‌دار است. او می‌گوید: «با سومین پس‌لرزه شیشه‌های خانه‌مان شکست و دست پسرم آسیب دید. او را به بیمارستان دانشگاه امام رضا (ع) بردیم اما کاری برایمان نکردند. ما دیگر نمی‌توانستیم در خانه بمانیم برای همین هم به پارک آمدیم.»

ابوالفضل عمادی، یکی دیگر از ساکنان تبریز انتقاد دارد: «قیمت چادر و کیسه‌خواب از بعد از زلزله یک باره‌گران شد. ما اول نمی‌خواستیم چادر بخریم اما شنبه شب باد شدیدی می‌وزید برای همین ناچار شدیم؛ یک چادر شش تا هشت نفری بخریم با قیمت نجومی ۹۰ تا ۱۲۰هزار تومان.»نابسامانی در بحران اتفاق غیرمنتظره‌ای نیست اما مسوولان همگی می‌گویند در تلاش هستند. سردار مسعود خرم‌نیا، فرمانده انتظامی استان آذربایجان شرقی می‌گوید: «امنیت کامل در محورهای مواصلاتی و مناطق زلزله‌زده و مرکز استان برقرار است. نیروهای ستادی استان و شهرستان‌های معین به محض وقوع زلزله به مناطق زلزله‌زده اعزام و اکیپ‌های انتظامی و پلیس راه برای روان‌سازی ترافیک و پوشش امنیتی در مسیر و مناطق زلزله‌زده مستقر شدند و امنیت کامل در محورهای مواصلاتی و مناطق زلزله‌زده و مرکز استان برقرار است.»سازمان هلال احمر و ستاد حوادث غیرمترقبه نیز از ارسال حجم زیادی اقلام اساسی به مناطق زلزله‌زده و اسکان ۳۶هزار آسیب‌دیده خبر داده‌اند و عملیات امداد همچنان ادامه دارد. استاندار آذربایجان شرقی نیز به مردم مناطق زلزله‌زده توصیه کرده است صبر و شکیبایی پیشه کنند و مطمئن باشند مسوولان تا آخرین لحظه برای حل تمامی مشکلات آنها در کنارشان خواهند بود. شماره حساب ۹۹۹۹۹ هلال احمر نیز آماده دریافت کمک‌های مردمی است. ضمن این‌که هلال‌احمر کمک‌های بین‌المللی را قبول نکرد.

بیمارستان‌های صحرایی تشکیل شده‌اند. عکس: آیدین رهبر، شرق

خانه‌های خشتی بیشترین خسارت را دیدند

جمع‌آوری اجساد بعد از آواربرداری آغاز شد. عکس‌ها: جام‌جم

قطعی آب آشامیدنی زلزله‌زدگان را با مشکل مواجه کرد

حادثه‌دیدگان به سوگ قربانیان نشسته‌اند

امید زیادی به زنده ماندن افرادی که زیر آوار مانده‌اند نیست

یادداشت علمی

نگاهی به زمین‌لرزه‌های دوگانه «اهر»

زلزله بستر همیاری‌های اجتماعی

مهدی زارع*

■ عصر روز شنبه (۲۱ مرداد) زمین‌لرزه‌های دوگانه در حدفاصل «اهر» و «ورزقان» موجب خسارت‌های جانی و مالی فراوان در دو شهرستان «اهر» و «ورزقان» (به‌ویژه مناطق روستایی آنها) و خسارت‌هایی به مراتب کمتر در شهرهای شمال‌غربی ایران شد. تعداد تلفات تا ساعت ۱۵ روز یکشنبه (۲۲ مرداد)، ۳۰۰ نفر و تعداد مجروحان بیش از ۲۰۰۰ نفر گزارش شد. استان آذربایجان‌شرقی یادآور رخداد مخرب‌ترین زمین‌لرزه‌های تاریخ فلات ایران (زلزله‌های تاریخی تبریز و آخرین آنها زمین‌لرزه ۲۳۲سال قبل، ۱۷۸۰ میلادی در تبریز) است. دو زمین‌لرزه پی‌درپی اولی در ساعت ۱۶:۵۳ با بزرگای ۶/۲در فاصله ۲۳کیلومتری غرب «اهر» و دومی در ساعت ۱۷:۰۴ با بزرگای۶/۱ در ۳۰کیلومتری «اهر» در حدود ۵۰کیلومتری شمال‌شرق تبریز، موجب خسارت و هراس مردم در پهنه رومرکزی در استان آذربایجان‌شرقی شد. هر دو این زلزله‌ها با ژرفای کانونی حدود ۱۰کیلومتر و سازوکار امتدادلغز داشته‌اند و تا ۲۰ ساعت بعد از رخداد، تعداد پس‌لرزه‌ها به ۵۰ پس‌لرزه با بزرگای بیش از سه و کمتر از پنج رسیده که همگی با کیفیت بالا در شبکه لرزه‌نگاری باند پهن پژوهشگاه زلزله، در محدوده رو مرکزی (حدفاصل «اهر» و «ورزقان») رخ داده و ثبت شده‌اند. بیشترین خسارت‌ها و تلفات در روستاهای «اهر»، «ورزقان» و «هریس» بوده است و مردم از همان ساعت‌های اولیه بعد از رخداد، با استقرار در محدوده هوای باز در شهرهای مذکور و همچنین شهر تبریز، زندگی در شرایط اولیه اضطرار بعد از زمین‌لرزه را تجربه کرده‌اند. بیشترین تلفات انسانی از روستاهای «گوردره» و «دبنو» از توابع شهرستان «اهر» و روستای تابعه «ورزقان» و «هریس» گزارش شده است. در این زمین‌لرزه‌های دوگانه چند نکته جالب توجه است:

- این زلزله‌ها با ژرفای کم و بزرگای بیش از شش، مناطق مسکونی (بیشتر روستاها) پهنه رومرکزی را به شدت تخریب کرده است و به نظر می‌رسد با دور شدن از پهنه رومرکزی، گستره خسارت‌ها و تلفات سنگین به سرعت محدود می‌شود.

- گزارش‌های اولیه، تخریب یا خسارت به ساختمان‌های نوساز و مجتمع‌های مسکونی تازه احداث‌شده را مشخص می‌کند. این مساله قابل بررسی و دقت نظر خاص خواهد بود، ولی باید دقت شود که چرا در مناطق شهری و حاشیه شهرهای منطقه، ساختمان‌های جدیدالاحداث دچار چنین خسارت‌هایی شده‌اند و احتمالا اگر اهمال‌کاری در ساخت آنها صورت گرفته، بررسی فنی و کارشناسی مساله لازم است.

- وجود سد خاکی ستارخان (اهر) در پهنه رومرکزی و همچنین معادن مس سنگون و مزرعه در نزدیکی پهنه رومرکز مه‌لرزه‌ای زمین‌لرزه از نظر بررسی آسیب‌پذیری تاسیسات صنعتی در این رخدادهای لرزه‌ای بسیار حایز اهمیت است.

- زلزله‌ها در عصر بیست و دومین روز از ماه مبارک رمضان رخ داده‌اند که به نظر می‌رسد بعضی از مردم در این ساعات بعدازظهر همچنان در بیرون از منزل مشغول کار و فعالیت بوده‌اند و البته بعضی دیگر در منزل، مشغول استراحت. بدیهی است آنها که در پهنه رومرکزی در ساختمان و زیر سقفی بوده‌اند، در معرض بیشترین خسارت‌های جانی ناشی از زلزله قرار گرفته‌اند.

- مردم در ساعت‌های اولیه با استفاده از وسایل ارتباط جمعی و جوانان با استفاده از اینترنت، ، اولین مشاهدات خود را به اشتراک گذاشتند و به این ترتیب شاید این اولین زلزله در ایران بوده است که به این ترتیب از فضای مجازی برای دسترسی به اطلاعات از مناطق زلزله‌زده استفاده شده است.

- پهنه رومرکزی تا شعاع حدود صدکیلومتر شامل پهنه شهری تبریز هم می‌شود که در فاصله حدود ۶۰کیلومتری کانون دو زمین‌لرزه واقع بوده است. جمعیت ساکن در این محدوده، حدود دومیلیون نفر بوده است که با رخداد آن، کل این جمعیت دچار هراس و اضطراب از تبعات بعدی رخداد شده‌اند. به نظر می‌رسد اطلاع‌رسانی به نسبت به موقع، در کنترل این وضعیت کمک فراوان کرده است.

- زلزله در ساعاتی قبل از شب معنوی قدر در ماه مبارک رمضان رخ داد. به نظر نگارنده از همدلی اجتماعی که در ایام آخر ماه مبارک رمضان ایجاد می‌شود، می‌توان تا حد زیاد به عنوان سرمایه اجتماعی برای کمک‌رسانی و بازسازی سریع منطقه و همچنین سمت و سو دادن کمک‌های نیکوکارانه مردم در این روزها و شب‌ها به مردم زلزله‌زده «اهر» استفاده کرد. بدیهی است فرصت استقبال از قهرمانان ورزشی کاروان ایران که از المپیک ۲۰۱۲ لندن بازمی‌گردند در شهرهای مختلف نیز می‌تواند فرصت مناسبی برای این نوع فعالیت‌های خیرخواهانه مردم (از گردآوری پول تا اهدای خون و...) در شهرستان‌های مختلف کشور باشد.

- نکته آخر آنکه این زلزله آخرین زلزله ایران و استان آذربایجان‌شرقی نخواهد بود. علم زلزله‌شناسی به ما می‌گوید پهنه‌هایی که قبلا دچار زمین‌لرزه مهمی شده‌اند، در آینده نیز ممکن است دچار زمین‌لرزه‌های مشابه شوند. بهتر است با نگاه علمی به این مساله، موضوع کاهش ریسک زلزله به عنوان یک فعالیت زیربنایی در تمامی فعالیت‌های کشور در نظر گرفته شود.

*دانشیار پژوهشگاه بین‌المللی زلزله‌شناسی و مهندسی زلزله